

PAPER DETAILS

TITLE: Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yasandığı Temel Çatışma Eksenleri

AUTHORS: Sefa SIMSEK

PAGES: 29-39

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/214786>

GÜNÜMÜZÜN KİMLİK SORUNU ve BU SORUNUN YAŞANDIĞI TEMEL ÇATIŞMA EKSENLERİ

Sefa ŞİMŞEK*

ÖZET

Kimlik kavramı kısaca, bir kişi ya da topluluğun kendi nitelikleri, konumu ve değeri hakkındaki bilinçli algılaması olarak tanımlanabilir. Bireysel kimlik genellikle hiyerarşik bir düzende başka kişisel ve kolektif kimlikleri de kapsayan karmaşık bir toplumsal yapı içerisinde oluşur. Benzer bir şekilde, sosyal kimlik de pek çok farklı kimliğin etkileşimi sonucunda meydana gelir. Bireysel ve kolektif kimlikler arasındaki ilişkilerin dinamik bir yapısı vardır: değişen koşullara ve kimlikler arası dengelere göre sürekli olarak yeniden üretilir.

Kimlik bağlamındaki çatışmalar yalnızca bireysel ve sosyal kimliklerle sınırlı değildir. Örneğin, tarihsel boyutta, geleneksel toplumun, modern toplumun ve günümüzün kimlik anlayışları ve sorunları arasında da bir farklılaşma gözlenebilir. Kimlikle ilgili bir başka çatışma boyutu, içine doğduğumuz verili kimliklerle benliğin gelişmesi ve sosyalleşmesi sürecinde bilinçli olarak edinilen kazanılmış kimlikler arasında yaşanır. Yine, kimlik sürecini yakından ilgilendiren diğer bir çatışma eksen, kamusal alanla özel alan arasında ortaya çıkmaktadır. Günümüzde kamusal ve özel alanların kapsamı ve içeriği yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Ve nihayet, insan benliğini saran çok sayıda kimliğin birbiriyle çatışması, en yoğun gerilim hatlarından birini oluşturur. İnsan, çoğu zaman birbiriyle yarışan ve çatışan birçok kimliğe aynı anda sahiptir. Bu kimlikler arasında sürekli değişen dinamik bir hiyerarşi söz konusudur. Bu dinamizm yaşam boyu sürer ve insanın sürekli olarak kimliğini yenilemesini ve geliştirmesini sağlar.

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

İnsanın yeni arayışlar içine girmesi, seçenekler arasında sürekli tereddüt etmesi ve genel olarak benlik kaygısı yaşaması bugün her zamankinden daha fazla hayatın normal akışı haline gelmiştir. İnsanın yaşadığı stres, benlik kaygısı ve kimlik krizi artık anormal ya da patolojik bir durum olmaktan çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel kimlik, kolektif kimlik, çatışma, verili kimlik, kazanılmış kimlik, sosyalleşme, ikincil sosyalleşme, kimlik krizi, kamusal alan, özel alan.

ABSTRACT

The Question of Identity and its Conflict Dimensions

The concept of cultural identity may simply be defined as the conscious perception of an individual or a group about its qualities, status and value. Personal identity is formed in a complicated social structure that includes other personal and collective identities generally in a hierarchical order. Similarly, collective or social identity is created through the interaction of many different identities. The relations between personal and collective identities have a dynamic and combative nature: they are continually reproduced depending on the changing conditions and the balance among various identities.

The conflicts of identity are not just limited to personal and collective identities. On a historical spectrum, for instance, the identities of the traditional and modern societies exhibit radical differences. Another conflict dimension of identity is observed between the given identities into which we are born, and those which are consciously acquired at various phases of socialization. A fourth conflict dimension of identity is between public and private domains. And, finally, an array of competing identities make up a multi-conflictual habitus for man to survive in. All these identities move in a dynamic and constantly changing hierarchical order. This dynamism lasts for life, and thus makes man to renew his identity incessantly.

The fact that man is in quest of new identities, that he has many difficulties in making the proper choices between plenty of alternatives, and that he is experiencing a great self anxiety have become a normal part of life. The stress, self-anxiety, and identity crisis that man is experiencing today are far from being abnormal or pathological.

Key Words: Personal identity, collective identity, conflict, given identity, acquired identity, socialization, secondary socialization, identity crisis, public sphere, private sphere.

Kimlik kavramı, kısaca, bir kişinin ya da grubun/topluluğun kendi niteliklerine, değerlerine, konumuna ve kökenine ilişkin bilinçli kavrayışı olarak tanımlanabilir. Bu tanım hem bireysel, hem de sosyal kimliklerin ortak bir mantığa dayandıklarını göstermektedir. Başka insanlarla olan benzerlikler üzerine kurulan sosyal kimlik bireyi çok yakından ilgilendirir ve çeşitli yönlerden ona hizmet eder: bir grup tarafından tanınma, onaylanma, desteklenme ve üyelik verilme gibi. Başka insanlarla olan farklılıklar üzerine inşa edilen bireysel kimlik de genel anlamda toplumu ve özel olarak onun içinde bulunan çeşitli grupları referans çerçevesi olarak kabul eder. Bireysel kimlikle toplumsal kimliği birbirinden ayrı olarak tasarlamak imkansızdır. Jeffrey Weeks'ın belirttiği gibi: "...kişisel konum duygusu bireyselliğinize değişmez bir öz verir. Ama aynı zamanda sizin toplumsal ilişkilerinize, diğerleriyle olan karmaşık bağlarınıza ilişkindir..."¹.

Kimlik olgusunun tarihine kısaca bakacak olursak, onun çok yeni bir olgu olmadığını görürüz. Ancak kimliğin kendisi yeni bir şey olmamakla birlikte, kimlik sorunu (ya da krizi) modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ve yaygınlaşan bir sorundur. Geleneksel toplumlarda da bireysel ve sosyal kimlikler vardır ama kimlik sorunu yoktur². Geleneksel bir toplumda töreler, akrabalık ilişkileri ve dinsel inanç sistemleri gibi kimliği çok belirgin bir şekilde tanımlayan ve uzun süre koruyan unsurlar bulunur³. Modernlik koşullarında ise, yargı ve güvenlik gibi soyut kurumlarla sevgi ve dostluk gibi özel bağlar bu unsurların yerini alır⁴. Ancak, geleneksel toplumun çözülmüş olması, tüm geleneksel normların ve törelerin de yok olacağı anlamına gelmez. Bazı geleneksel değerler ve davranışlar son derece ilginç biçimlerde modernlik ve hatta postmodernlik sürecine aktarılmıştır. Bunlardan bazıları hala bir takım önemli işlevler yerine getirirken, bazıları da salt batıl inanç şeklinde varlıklarını sürdürürler⁵.

Modernliğin ileri aşamalara erişmesiyle birlikte özel yaşama ait pek çok yeni araç ve unsur kamusal alana eklenilerek onun yapısını etkilemiş ve yeni bir platforma taşımıştır⁶.

Dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta ise, modernliğin kimlik sorunu ile bugünün kimlik sorununun aynı olmadığıdır. Zygmunt Bauman

¹ J. Weeks, "Farklılığın Değeri", J. Rutherford, vd., *Kimlik: Topluluk/ Kültür/ Farklılık* içinde, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1998, s. 85.

² Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

³ A. Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995.

⁴ Y.z.e.

⁵ M. Şerif, *Sosyal Kuralların Psikolojisi*, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1985.

⁶ R. Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996.

modernleşme sürecinde kimlik arayışına giren bir kimse için uçsuz bucaksız çöllerde kum fırtınalarının arasında kutsal tapınağa ulaşmaya çalışan bir hac yolcusu metaforunu, günümüzde kimliğini arayan bir kimse içinse bir gezgin ya da turist metaforunu kullanmaktadır⁷. Hac yolcusu, fırtınaların her gün yeni bir şekle soktuğu kumlarda yol ve iz bulmaya, bulduğu izi hiç kaybetmemeye çalışır. Bunun anlamı şudur: Modernliğin kimlik sorunu, kimliği yaratabilmek ve koruyabilmek üzerinde odaklanmıştır. Öte yandan, gezgin ya da turist sürekli olarak dünyayı dolaşmakta, bir çok ortama ve mekana girip çıkmaktadır. Çoğu self-servis formülüyle yararlanılabilecek sayısız yaşantı biçimlerine erişebilmektedir. Bu metafordan yola çıkarsak, postmodernliğin kimlik sorununun, bir kimlik yaratarak ebediyen ona bağlı kalmak, kimliği sabitlemek değil, sürekli olarak yeni kimlik seçeneklerini açık tutarak belirli bir kimliğin hegemonyasından kurtulmaktır.

Bireysel-sosyal ve geleneksel-modern (hatta postmodern) eksenleri, kimlik krizinin yaşandığı çatışma eksenlerinin tamamı değildir. Geçmişle bugünün, yerelle globalin, verilmişle kazanılmışın, kamusalla özelin ve birbirine alternatif kimliklerin oluşturduğu çatışma eksenleri de kimlik sorununa dinamizm kazandıran temel çatışma eksenleri arasında yer alır. Barbara Newman'ın yaptığı geniş kapsamlı bir kimlik tanımı tüm bu ve benzeri çatışma eksenlerini doğrudan ya da dolaylı olarak içermektedir:

Kimlik kavramı, bireyin geçmişle ilgili özdeşimlerini, bugünkü rollerini ve geleceğe yönelik arzularını yaratıcı bir biçimde bütünleştirmesi üzerinde odaklanır. Bireyin geçmişinin sosyal tarihi ile bugünün ve geleceğin kültürel beklentileri arasında bağlantı kurar⁸.

Ne var ki, böylesine kapsamlı ve çok unsurlu bir senteze ulaşmaya çalışan kimlik süreci, bir çok kutuplaşma, çatışma, gerilim ve karşıtlık üzerine inşa edilir. Bir bireyin ya da topluluğun bir dizi olumlu özelliği kendine atfedebilmesi için diğer insanları büyük ölçüde aynı özelliklerden mahrum bırakması gerekir:

Birey ancak diğerinin vasıtasıyla kendilik bilinci olarak kendini tanıır. Ancak, kendilik bilinci olarak var olmak için, arzulayan bilinç olarak diğerini inkar etmek gerekir. Arzu-

⁷ Z. Bauman, "From Pilgrim to Tourist—or a Short History of Identity", Hall, S. and du Gay, P., *Questions of Cultural Identity* içinde, London, Sage Publications, 1996, s. 18-23.

⁸ B. M. Newman, vd., "The Concept of Identity: Research and Theory", *Adolescence*, c. VIII, No. 49, 1978, s. 164-5.

layan öznenin bilinçlenmesi, tanınmak isteyen bir başka arzulan bilince karşı olduğu ölçüde anlam taşır⁹.

Özetlemek gerekirse, günümüzde kimlik olgusu, çok değişken bir ortamda ya da ortamlar arasında sayısız simge, değer sistemi, uyaran ve daha bir çok nitelik arasından seçilen unsurların sentezine dayanmaktadır. Bu sentez yapılırken bazen ikili, bazen çoklu, bazen de hem ikili hem çoklu çatışma eksenlerinden birlikte yararlanır. Bu çalışmanın temel amacı, kimlikle çatışma arasındaki organik bağı ortaya koyarak, günümüzün kimlik sorununu besleyen bazı önemli çatışma eksenlerini kısaca irdelemektir.

Verili Kimliklerle Kazanılmış Kimliklerin Çatışması

Her insan doğduğunda ona bir ad verilir; kimlik kartı çıkartılır. Bunun da ötesinde, her insan belli bir ailenin, dinin, kültürün, dilin, ırkın, ulusun ve ceddin üyesi olarak dünyaya gelir. Bunlara genel olarak aidiyet grupları adı verilir¹⁰. Aidiyet gruplarının normları ve değer sistemleri doğrultusunda sosyalleşmeye, kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi ve nereye gideceğimizi öğrenmeye ve içselleştirmeye başlarız.

Aidiyet gruplarından sonra insanın sosyalleşme ve kimlik kazanma sürecine etkiye bulunan unsurların başında referans grupları gelir. Referans grupları bireyin kendi değerlerini ve davranışlarını belirlerken ölçü aldığı gruplardır. Bunların aidiyet gruplarından önemli bir farkı, onlar gibi bireyin geçmişine yönelik değerlendirmelerinden ziyade gelecekle ilgili ideallerini ve projelerini yönlendirmelidir¹¹. En yalın biçimde belirtmek gerekirse, referans grupları birey açısından "önemli ötekiler"dir. Ancak, bu önemli ötekiler homojen bir topluluk değildir. Bazıları bireyin doğrudan temasta olduğu, ödüllendirme ve cezalandırma yoluyla breye belli davranış kalıplarını ve normlarını benimseten "normatif referans grupları"dır. Bazıları ise, bireyle hiç bir ilgisi ve tanışıklığı bulunmadığı halde, bireyin kitle iletişim araçları ve benzeri imkanlar sayesinde kendilerini tanıyarak ölçü aldığı "karşılaştırmalı referans grupları"dır¹².

Birey içine doğduğu aidiyet gruplarını ve onların kendisine aşıladığı kimlikleri ergenlik çağı sularında sorgulamaya, başka gruplarla ve kimliklerle karşılaştırmaya başlar. Bu sorgulama süreci genel olarak uzun bir

⁹ N. Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 232; ayrıca bkz. N. Bilgin, *Kollektif Kimlik*, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2. baskı, 1999.

¹⁰ N. Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, s. 236.

¹¹ Y.z.e., s. 236.

¹² Z. Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 40-43.

süreçtir. Bu süreç ilerledikçe birey bazı verili kimlik unsurlarını reddederek onların yerine yenilerini inşa edebilir. Bazılarını da sorgulayıp eleştirel bir süzgeçten geçirerek benimseyebilir ve böylece verili bir kimliği kazanılmış bir kimliğe dönüştürebilir.

Bireyin kimlik edinme ve onu yeniden üretme sürecinde böyle ikili bir gelişim çizgisi izlemesi aslında insan benliğinin yapısından kaynaklanır. Bilindiği gibi George Herbert Mead insan benliğini “ben” ve “beni/bana” olmak üzere iki alt bölüme ayırmıştır. Bunlardan “ben”, Freud’un “ego” kavramıyla büyük paralellik gösterir ve benliğin iç kısmını oluşturur. “Beni/bana” ise, Freud’un “süperego” kavramına tekabül eder ve benliğin dış yüzünü oluşturur. Toplum “beni/bana” aracılığıyla bireyi kuşatır ve etkiler. “Ben” ise, bu kuşatmayı ve etkilemeyi değerlendirerek onlara karşı bireyin geliştireceği tutum ve davranışları belirler. “Ben” güçlendikçe birey verili kimlikleri sorgulamaya ve hatta onları değiştirmeye, ya da nadiren de olsa, toptan reddetmeye yönelebilir¹³.

Alain Touraine, daha radikal bir yaklaşımla, verili kimlikleri “sahte kimlikler” ya da “kimlik yokluğu” olarak adlandırmıştır¹⁴. Bu yaklaşıma göre birey gerçek kimliğini ergenlik çağından itibaren çeşitli mücadeleler vererek, toplumla ters düşerek ve yerine göre ağır bedeller ödeyerek kazanır. Bireyin bilinçli olarak kimlik edinme süreci bazen daha ılımlı mücadelelerle ilerler; bazen de daha sert mücadelelere ve hatta savaşımlara tanık olur. Bu durumda kimliğini arayan birey Prometheus ya da Spartacus sendromu gösterir.

Bilinçli olarak kimlik edinme, yenileme ya da değiştirme süreci yalnızca ergenlik çağıyla sınırlı değildir. İnsanın sosyalleşme süreci çocuklukta ve ergenlikte daha belirgin olarak yaşanır ama hiçbir zaman durmaz. Hayatın ilkeri dönemlerinde de devam eder. Özellikle, göç, meslek değiştirme, yabancı ülkelerde bulunma gibi yaşam deneyimleri insanın kimliğini de etkiler. Bu da, eski ve yeni, verili ve kazanılmış kimlikler arasında hiç bitmeyecek bir mücadele demektir. Bu mücadele ise kimlik olgusunu hep dinamik ve canlı tutan, onu kalıplaşmaktan ve donmaktan uzaklaştıran bir etmendir.

Bireysel Kimlik-Sosyal Kimlik Çatışması

Bir kimsenin kimliği, genellikle hiyerarşik bir düzende başka pek çok bireysel ve/veya toplumsal kimliği kapsayan son derece karmaşık bir

¹³ Z. Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, ss. 40-46; Bilgin, N., *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, s. 236-238.

¹⁴ N. Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, s. 245-6.

toplumsal yapı içerisinde oluşur¹⁵. Büyük bir topluluğun kimliği de buna benzer bir şekilde çok sayıda kimliğin karşılıklı etkileşimi sonucunda inşa edilir. Bireysel ve sosyal kimlikler arasındaki ilişki, çok kimlikli bir ortamda değişen koşullara ve dengelere göre sürekli olarak yeniden üretildiği için dinamik bir yapıya sahiptir. Bireysel ve toplumsal örüntüler arasındaki ilişkiler normal koşullar altında karşılıklı etkileşime dayalı istikrarlı bir süreç oluşturur. Ancak, hızlı toplumsal değişim ve anomi dönemlerinde söz konusu ilişkiler beklenmedik çelişkilere, gerilimlere ve hatta çatışmalara konu olabilirler.

Bireysel kimlik, bir kimsenin kim olduğuna, kendi niteliklerine ve konumuna ilişkin toplumsal-duygusal algısına tekabül eder. Ancak, bu algı diğer kişilerle ve gruplarla girilen karşılıklı etkileşim sürecinde ve karşılaştırmalı olarak gerçekleşir. Sosyal kimlikte ise bir grup ya da toplulukla özdeşleşme söz konusudur. Bununla birlikte, kendini grupla özdeşleştiren birey, bu özdeşleşmeden kişisel yararlar elde etmesine karşın, bireysel özgürlüğünün bir kısmından feragat etmek zorunda kalabilir. Bir anlamda varlığımızı ve özgürlüğümüzü garantileyen grubumuz, aynı zamanda özgürlüğümüzün sınırlarını çizme hakkına da sahip olur¹⁶.

Paradoksal olarak kimlik olgusu hem kendini tanımayı, yani, diğerlerinden farklılaşmayı, hem de bazı gruplarla özdeşleşmeyi bir arada içerir. Bu süreçler birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler.

(B)u anlamda kimlik çelişkili (iki ögenin birbirini dışlaması: biri veya diğeri) değil; özdeş olanla farklı olanın, benzer olanla olmayanın çatışmasında inşa olur...¹⁷

Tajfel ve Turner gibi sosyal kimlik kuramcıları insan benliğini sosyal kimlik ve bireysel kimlik olmak üzere iki alt kategoriye ayırmışlardır. Buna göre, Türk, Müslüman, doktor ya da sosyolog olmak bir kimsenin toplumsal kimliğini ortaya koyar. Ahmet'in oğlu, Clinton'ın dostu, neşeli vb olmak gibi özellikler ise onun bireysel kimliğine tekabül eder¹⁸. Ne var ki, sosyal kimlik kuramcıları arasında toplumsal ve bireysel kimliklerin ayırımına ilişkin tam bir görüş birliği yoktur. Brewer ve Turner gibi kuramcılar bu kimlikler arasında ılımlı bir geçiş olduğunu savunurken, Hogg ve Abrams gibi sosyal psikologlar ise iki kimlik türü arasında daha temel ve

¹⁵ K. Deaux, "Reconstructing Social Identity", *PSPB*, c. 19, No. 1, 1993.

¹⁶ Z. Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s. 44-6; W. E. Connolly, *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995, s. 208.

¹⁷ N. Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, s. 244-5.

¹⁸ S. Arkonaç, *Grup İlişkileri*, İstanbul, alfa Yayınları, 1993, s. 34.

sert bir ayrımın yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. İlimli ayrıma göre bireysel ve sosyal kimlikler farklı içeriklere sahip değildir. Bir kimliğin toplumsal ya da bireysel olduğu bireyin toplumsal ortam içerisindeki özgül fakat göreceli konumuna bağlı olarak değişir. Sert ayrıma göre ise, sosyal kimlik İngiliz ya da profesör olmak gibi bir grup üyeliği anlamına gelirken, bireysel kimlik, Bach sever ya da Bach dostu gibi daha bireysel ilişkileri ve atıfları temsil eder¹⁹.

Özetlemek gerekirse, bireysel kimlikle toplumsal kimliği birbirinden ayrı düşünmek imkansızdır. Charles Cooley'in belirttiği gibi: "kendisine tekabül eden 'sen', 'o' ya da 'onlar' duygusu olmaksızın, gururda veya utançta (yaşandığı gibi) 'ben' duygusu diye bir şey olamaz"²⁰. Tek başımıza olduğumuz zaman bile tıpkı başkalarıyla birlikteymiş gibi onların düşüncelerine ve yargılarına önem veririz. Cesur birinin karşısında kendimizi korkak, centilmen birinin karşısında kaba, bilgili birinin karşısında cahil görünmekten utanmamızın sebebi, zihnimizde kendimizden başkalarının da bulunmasıdır.

Kimlik Sürecinde Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı

Kamusal alan-özel alan ayrımı günümüzün kimlik sorununu oluşturan en önemli çatışma eksenlerinden biridir. Kamusal alan-özel alan ayrımının kökenlerini Antik Yunan dönemine dek geriye götürmek mümkündür. Ancak, bu ayrımın belirgin bir fenomen olarak karşımıza çıkması aydınlanma ve modernleşme süreçlerine rastlar. Eli Zaretsky'nin belirttiği gibi:

Aydınlanmadan bu yana Batı'da egemen olan liberal siyaset anlayışı, özel ve kamusal alan arasında bir ayrım olduğu varsayımına dayanır. Bu varsayıma göre bireylerin kişisel ilişkileri, inançları ve değerleri kamusal hayatın dayanağı olamaz. Kamusal ya da siyasal hayatta ise, kendi özel konumlarına karşı belli bir mesafede durabilen özgür, özerk, akılcı ve kendi başına karar verebilen bireylerle karşılaşırız²¹.

¹⁹ K. Deaux, "Reconstructing Social Identity", *PSPB*, c. 19, No. 1, s. 5.

²⁰ C. H. Cooley, "The Self in Social Interaction: On the Meaning of 'I'", Gordon, C. vd., *The Self in Social Interaction* içinde, New York, John Wiley and Sons, Inc., 1968, s. 90.

²¹ E. Zaretsky, "The Birth of Identity Politics in the 1960s: Psychoanalysis and the Public/Private Division", Featherstone, M. vd., *Global Modernities* içinde, London, Sage Publications, 2. baskı, 1997, s. 246.

Bu ayrım aydınlanmanın ve onunla iç içe geçen modernleşme ve uluslaşma süreçlerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ulus-devlet, resmi ideoloji ve global toplum kurumları gibi kapsayıcı ve yönlendirici unsurların oluşturulması sürecinde çok farklı ilgilere, değerlere ve inançlara sahip insanları ve toplumsal kesimleri ortak bir platformda buluşturabilmek için sekülerizm, hümanizm, liberalizm ve hatta Marksizm gibi akımlar bireylerin inanç, simge, uğur vb değerlerini toplumsal sözleşmenin kapsadığı alanın dışına itmek istemişlerdir. Böylece, kamusal hayatın kurgusunda yer alan ve bu çerçevede toplumsal sözleşmeye dahil olan (veya olmayan) hiçbir aktör özel duygularını, inançlarını ve değerlerini kamusal hayatı temsil eden kurumlarda ve platformlarda sergileyemeyecektir.

Ne var ki, bu ayrım modernleşme sürecinin çerçevesine uygun düşse de, bugün oldukça tartışmalı ve problemli bir olgu haline gelmiştir. Yirminci yüzyılda var olan demokrasilerin kökleşmesi ve özellikle de ikinci ve üçüncü dalgalar sonucu yeni demokrasilerin ortaya çıkması yalnızca demokrasinin kalitesini yükseltmekle kalmamış, aynı zamanda ona yeni açılımlar ve boyutlar kazandırmıştır. Yeni özgürlük talepleri, yeni kimlik girişimleri ve farklılığın ön plana çıkarılması, özellikle 1960'lardan itibaren siyasetin resmi kompozisyonunu ve çerçevesini değiştirmiştir. Amerika gibi çok uluslu devletler, İsviçre ve Belçika gibi bölünmüş toplumlar, Hollanda ve Fransa gibi farklı yerlerden çok miktarda göç alan ülkeler, kimlikleri ve farklılıkları temsil eden ve garanti altına alan resmi politikalar izlemeye başlamışlardır. Genel olarak kimlik siyaseti adı altında toplanan bu politikalar çerçevesinde yalnızca Marksizm ve liberalizm sorgulanmakla kalmamış; aynı zamanda Siyah hareket yurttaşlık haklarının sınırlarını aşmak istemiş; kadın hareketi eşit haklar feminizminin ötesine geçmeye çalışmıştır²².

Demokrasinin kazandığı yeni açılımlar ve boyutlar doğrultusunda oluşan “kimlik, farklılık ve çok kültürlülük siyaseti önceleri ‘özel’, bireysel ve bireyler arası sayılan ilgilerin kendilerini ‘kamusal’ unsurlar olarak ortaya koymalarını mümkün kılmıştır”²³.

Modernliğin derinleşmesiyle ortaya çıkan sorunlar sık sık yer değiştirmeler ve hızla artan uyaranlar insanları içe kapanıklaştırarak büyük ölçüde genel toplumsal hayattan koparmıştır. Gitgide daha fazla benlik kaygısı yaşamaya başlayan bireyler, ya kamusal hayata karşı ilgisiz kalmışlar, ya da şizofrenik bir savunma mekanizmasıyla kendi mahrem ilgilerini kamusal değerlermiş gibi görmeye ve göstermeye yönelmişlerdir²⁴. Çeşitli örneklerle kısaca ifade etmeye çalıştığımız bu özel alan-kamusal alan

²² Y.z.e., s. 244..

²³ Y.z.e., s. 257.

²⁴ A. Giddens, *Modernliğin Sonuçları*; Sennett, R., *Kamusal İnsanın Çöküşü*, s. 17.

kavgası, daha uzun bir süre gündemde kalarak kimlik sorununu besleyen bir kaynak olmayı sürdürecektir gibi gözüküyor.

Kimlik Sürecinde Alternatif Kimliklerin Mücadelesi

İnsanın kimliğini ve değer sistemini homojen bir yapı veya tek boyutlu bir oluşum olarak görmemek gerekir. Her şeyden önce insanın yaşadığı an, geçmişi, şimdiki zamanı ve geleceği içine alır. Bu da onun değer verdiği ilgilerin heterojen niteliklere sahip olma olasılığını arttırır. Toplumsal düzeyde gelenek ile modernliğin ve gemeinschaft ile gesellschaft'ın bir arada yaşanmasına benzer bir süreç bireysel düzeyde de görülür. Birey, kişiliğinde ve kimliğinde en azından zaman boyutunda farklılaşmış ve birbiriyle çelişme eğiliminde olan geniş yelpazeli bir değerler sistemine sahiptir. Bu geniş yelpazedeki farklı değerler arasında meydana gelen ilişkiler son derece dinamik, çok yönlü ve karmaşıktır. Bazıları birbirine eklenerek, bazıları belli bir nokta üzerinde çapraz baskı oluşturarak, bazıları da birbirlerinin etkilerini nötrleştirerek kişinin davranışlarına ve tutumlarına etki ederler.

İnsanın kimliğinde yalnızca diakronik ekseninde birbiriyle çelişen unsurlar yoktur. Senkronik ekseninde de birbiriyle çatışan pek çok kimlik unsuru vardır. Bu konuyu Tap şu şekilde ifade etmektedir:

Kişisel kimlik çok sayıda kimliği bütünleştiren bir sistemdir. Özellikle modern toplumlarda bireylerin 'benim' dediği çeşitli kimlikleri vardır ve bu türdeşliğin dinamik organizasyonu kişisel kimliği zenginleştirir²⁵.

İnsanın bedeniyle ilgili bilinci onun fiziksel kimliğini; taşıdığı ad ve attığı imza, gramatik kimliğini; hakları ve görevleri hukuksal kimliğini; doğduğu ülke ve ait olduğu soy ulusal/etnik kimliğini; toplumdaki konumu ve üstlendiği roller toplumsal kimliğini; inançları, değerleri ve zevkleri kültürel kimliğini; siyasal tercihleri, dünya görüşü ve ideolojisi siyasal kimliğini oluşturur.

Bir insan aynı anda Türk, Müslüman, Alevi veya Sünni, kadın veya erkek, müzisyen, çevreci, Fenerbahçeli, dağcı, Anavatan Partili ve Helsinki Yurttaşlar Derneği üyesi olabilir. Bu tür kimlikler insan benliğinde son derece dinamik bir organizasyona göre ve hiyerarşik bir düzen içerisinde var olurlar. Örneğin Türkiye'nin Suriye ile yaşadığı bir gerginlik Türk

²⁵ N. Bilgin, *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, s. 244.

toplumunun Türk kimliğini belirginleştirirken, İtalya ile yaşanan gerginliğin ise en az Türk kimliği kadar Müslüman kimliğini de ön plana çıkarması beklenir. Galatasaray-Fenerbahçe maçını izlemeye giden fanatik taraftarlar arasındaki kutuplaşma en üst düzeye çıktığı halde, bu iki takımdan birinin Avrupa Kupaları'nda oynadığı bir maçta aynı taraftarlar Türk kimliği üzerinde buluşarak söz konusu takımı hep birlikte destekleyebilmektedirler.

İnsan benliğinde yer alan farklı kimliklerin listesi potansiyel olarak sonsuz uzunluktadır: “(h)angisi üzerinde yoğunlaşacağımız, hangisini öne çıkaracağımız, hangisiyle özdeşleşeceğimiz sayısız etkene bağlıdır”²⁶.

Sonuç

Günümüzde insan yaşamının çok fazla hareketlenmesi, farklı ortamlar/mekanlar arasında bir geçiş sürecine dönüşmesi ve farklı özelliklere sahip çok sayıda uyarana maruz kalması kimlik sorununu ön plana çıkarmıştır. Kimlik sorunu çok unsurlu, çok eksenli, karmaşık ve çatışmalı bir süreç olarak yaşanmakta ve daha uzun bir süre de yaşanacağı benzetilmektedir.

Çatışan değerler, inanç sistemleri ve uyaranlar kimlik olgusunu sürekli canlı ve dinamik tutmaktadırlar. İnsanın yeni arayışlar içine girmesi, seçenekler arasında sürekli tereddüt etmesi ve genel olarak benlik kaygısı yaşaması bugün her zamankinden daha fazla hayatın normal akışı haline gelmiştir. İnsanın yaşadığı stres, benlik kaygısı ve kimlik krizi artık anormal ya da patolojik bir durum olmaktan çıkmıştır.

Önemli olan hem bireyin kendi içinde, hem de bireyler arasında oluşan kimlik girişimlerini dengeli bir şekilde etkileşime sokmak ve koordine etmektir. Onca farklı ilgilerin, çıkarların ve değerlerin olduğu bir ortamda bunların hangisi ya da hangileri hayata geçirilecektir? Günümüzde en fazla üzerinde durulması gereken sorulardan biri budur. Farklı çıkarların ve istemlerin nasıl uzlaştırılabileceği ya da dengelenebileceği konusunda ortak bir anlayış geliştirmeye çalışmak kimlik sorununun bir bunalım olmaktan çıkıp toplumsal yaşamın ulaştığı karmaşıklık düzeyinden kaynaklanan doğal bir süreç olarak yaşanmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

²⁶ J. Weeks, “Farklılığın Değeri”, s. 85.